

УДК: 631.11:347.278

Г.В. Східницька, ст.викладач

Львівський національний аграрний університет

ЗАБЕЗПЕЧЕНІСТЬ КРЕДИТНИМИ РЕСУРСАМИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ЯК ОДИН З НАПРЯМІВ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ

В даній статті розглянуто забезпеченість кредитними ресурсами сільськогосподарських підприємств та виокремлено основні недоліки сучасного кредитного механізму у сільському господарстві. На підставі проведених досліджень автором роботи запропоновано вдосконалення чинного фінансово-кредитного механізму через здешевлення кредитів.

Ключові слова: кредитні ресурси, кредитний механізм, фінансове забезпечення, державна підтримка, сільськогосподарські підприємства.

G.Skhidnytske

AGRARIAN ENTERPRISES CREDIT RESOURCES PROVIDING AS THE ONE OF DIRECTIONS OF STATE FINANCIAL SUPPORT REALIZATION

The given article highlights the securing of agricultural enterprises with credit resources and defines the basic drawbacks of modern credit mechanism in agriculture. The author suggests the ways of improving the acting finance and credit mechanism through cheapening credits.

Key words: credit resources, credit mechanism, financial providing, state support, agricultural enterprises.

Г.В. Східницкая

ОБЕСПЕЧЕННОСТЬ КРЕДИТНЫМИ РЕСУРСАМИ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ КАК ОДНО ИЗ НАПРАВЛЕНИЙ РЕАЛИЗАЦИИ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ФИНАНСОВОЙ ПОДДЕРЖКИ

В данной статье рассмотрена обеспеченность кредитными ресурсами сельскохозяйственных предприятий и выделены основные недостатки современного кредитного механизма в сельском хозяйстве. На основании проведенных исследований автором работы предложено совершенствование действующего финансово-кредитного механизма через удешевление кредитов.

Ключевые слова: кредитные ресурсы, кредитный механизм, финансовое обеспечение, государственная поддержка, сельскохозяйственные предприятия.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Проблема кредитування сільськогосподарських підприємств постала перед сільським господарством ще тоді, коли воно перетворилося у товарне виробництво. Це відбулося в силу специфіки сільськогосподарського виробництва, яка певним чином впливає на кредитні відносини, і суть яких полягає у подовженому циклі виробництва у більшості випадків, що передбачає підвищену кредитоемність галузі; підвищеній потребі в кредитах у певні періоди року; залучені кредитних ресурсів на відносно тривалий період.

Відзначене, а також підвищений ризик одержання стабільних позитивних фінансових результатів від господарської діяльності ускладнювали кредитні відносини сільськогосподарських товаровиробників з банками в усі часи. Всі ці моменти тим або іншим чином враховувались при кредитуванні сільськогосподарських підприємств і у такий спосіб досягався позитивний результат. Однак, як підказують результати дослідження, в сьогоденних умовах господарювання забезпеченість кредитними ресурсами сільськогосподарських підприємств не в найкращому стані. Тому, переконані, що вдосконалення фінансово-кредитного механізму повинно бути пріоритетним напрямом реалізації державної фінансової підтримки.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Актуальну проблематику розвитку кредитних відносин у сільському господарстві України досліджують багато вчених, зокрема, В. Алексійчук, П. Березівський, П. Гайдуцький, М. Дем'яненко, М. Малік, В. Месель-Веселяк, О. Лаврушина, В. Лагутіна, Г. Пиріг, П. Саблук, А. Сомик, Г. Черевко та інші.

Однак, як засвідчує огляд літературних джерел вище згаданих вітчизняних науковців і реальний стан справ з кредитуванням сільськогосподарського виробництва, існує ряд невіршених питань, які вимагають поглибленого вивчення.

Цілі статті. Виявити особливості забезпечення сільськогосподарських підприємств пільговими кредитними ресурсами та узагальнити систему заходів, при втіленні яких

можлива реалізація фінансової підтримки, а також запропонувати елементи вдосконалення сучасного механізму державної підтримки по здешевленні кредитів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Одним з основних напрямків належної реалізації державної підтримки сільськогосподарським товаровиробникам мають бути сприятливі умови для отримання пільгових кредитних ресурсів, які б дали їм можливість забезпечувати продовольчий ринок сільськогосподарської продукції помірними цінами товарів, на які є найбільший попит. Це суттєвий стимулюючий фактор розвитку вітчизняного розвитку сільськогосподарського виробництва, так, як сьогоднішнє недофінансування вказаної галузі слідує до продовольчої кризи в державі. Порушення такого питання є актуальним, бо тягне за собою багато проблем і для виробників сільськогосподарської продукції, і для кінцевого споживача.

Досвід країн Заходу з пільгового кредитування довів свою ефективність, а тому є цілком виправданим, що із 2000 року Україна стала використовувати цей досвід у широких масштабах. Так, відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України "Про додаткові заходи з кредитування комплексу сільськогосподарських робіт" від 25 лютого 2000 року № 398 був запроваджений механізм часткової компенсації відсоткової ставки за кредитами комерційних банків для підприємств агропромислового комплексу.

Механізм здешевлення кредитів є державною програмою фінансової підтримки, спрямованою на стимулювання грошового кредитування та поліпшення умов надання кредитів підприємствам АПК. Цей механізм спрямований на кредитне забезпечення аграрного сектора економіки України ринковими стимуляційними інструментами і відміння практику прямої участі держави в цьому процесі.

Перевагами такого механізму можна вважати: відсутність взаємозаліку здешевлення кредитів і бюджетних платежів банків; кредитні ризики несуть комерційні банки та позичальники, а держава лише стимулює комерційні відносини; пільгові кредити надаються тим позичальникам, які не мають заборгованості із заробітної плати перед бюджетом і застрахували свій урожай; компенсація надається виробникам продукції, хоча й

спрямовується через банки-кредитори. За цим механізмом передбачається компенсація комерційним банкам різниці в ціні кредиту за ринковою й пільговою процентними ставками з бюджету.

За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, з кожним роком збільшуються обсяги одержаних агропромисловими підприємствами пільгових кредитів. Перша хвиля росту була у 2001–2002 рр., коли пільгове кредитування підприємств АПК досягло майже 5 млрд грн. Але вже у 2005 р. ця сума збільшилася більше, ніж у 1,5 раза і становила 7,6 млрд грн. У 2008 році підприємства АПК одержали пільгових кредитів на загальну суму 10000 млн грн, що більше в 1,3 раза порівняно з 2005 р. Зросла й сума часткової компенсації ставки за кредитами. Якщо у 2005 р. вона становила 416 млн грн, то у 2008 р. – 607 млн грн [6, с.78-81].

За словами Міністра аграрної політики та продовольства України Миколи Присяжнюка, у 2010 році сільгоспвиробниками залучено кредитів понад 7 млрд грн, що в 2,2 рази більше, ніж минулого 2009 року. Наголосив Міністр і на тому, що з'явилася довіра та ефективна співпраця між банківськими установами і сільгоспвиробниками. Середня ставка сягає близько 18%. Вона значно знизилась порівняно навіть із 2009 роком, коли становила 27%. Це дуже важливо, і обсяги кредитування будуть збільшуватися, особливо після завершення земельної реформи, коли право оренди сільськогосподарської землі буде предметом застави для банків [4].

Виходячи із обмеженості фінансових ресурсів держави на фінансування програми підтримки агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів суттєвим напрямом вдосконалення механізму здешевлення кредитів має бути звуження його суб'єктного складу до виключно сільськогосподарських підприємств і споживчих кооперативів, членами якого не менше 75% є сільськогосподарські товаровиробники.

В Україні 0,5% сільськогосподарських підприємств одержують прибуток понад 1 млн дол., ще майже 10% – понад 100 тис. дол. Крім того, відносно кращий рівень розвитку має галузь птахівництва, рентабельність виробництва продукції якої у 2009 р. становила: яєць – 15,2%, м'яса птиці – 3,8% [7, с. 99]. Разом з цим

більше третини господарств працюють збитково і частина таких господарств у загальній кількості прокредитованих підприємств пільговими кредитами за останні роки зменшується, що є наслідком ускладнення умов доступу збиткових господарств до одержання кредитів на пільгових умовах. Таким чином, пільговими кредитами, перш за все, необхідно забезпечувати суб'єктів, які першочергово потребують державної підтримки, а витратити бюджетні кошти на здешевлення кредитів для сільськогосподарських виробників, кредитоспроможність яких дає можливість одержувати кредити на загальних підставах, недоцільно.

За результатами проведених досліджень інституту сільського розвитку близько 64% сільськогосподарських підприємств України мають потребу в довготерміновому кредитуванні (терміном від 5 до 20 років), 16% – необхідні середньострокові кредити (від 1 до 5 років) [1].

Проте, діючим механізмом надання фінансової аграрних підтримки підприємств через здешевлення кредитів передбачені виплати часткової компенсації відсоткової ставки за залученими підприємствами у банках короткострокових кредитів терміном до 1 року, середньострокових – від 1 до 3 років і з 2009 року довгострокових кредитів – від 3 до 5 років.

Державна програма часткової компенсації процентної ставки сільськогосподарським підприємствам діє на середньо- і довгострокові кредити.

На нашу думку, низька прибутковість сільськогосподарських підприємств не може забезпечити відшкодування більшості витрат по вищевказаних напрямках протягом 3 років по середньострокових кредитах та протягом 5 років по довготермінових кредитах. Це впливатиме на зменшення ефективності використання кредитів, оскільки позичальники будуть об'єктивно неспроможні повернути одержані кредити так як визначений термін. У механізмі державної фінансової підтримки через здешевлення кредитів не враховано значних термінів окупності інвестиційних вкладень та об'єктивної необхідності у довготермінових кредитах терміном на 5-8 років.

Окрім цього, в державній програмі здешевлення кредитів необхідно передбачити кредитні ресурси за оптимальними

термінами, які б враховували специфіку сільського господарства, особливості процесів виробничого циклу в окремих його галузях.

Короткотермінове кредитування в національній валюті для галузі рослинництва потрібно передбачити терміном до 1 року, а в галузі тваринництва – до 1-2 роки за сформованим переліком виробничих витрат поточного року.

Середньострокове кредитування в національній та іноземній валютах потрібно передбачити до 5 років для придбання основних засобів сільськогосподарського призначення вітчизняного виробництва та зрошувальної техніки іноземного виробництва за сформованим переліком; купівля кормів та сировини для виробництва комбікормів.

Довготермінове кредитування терміном до 8 років необхідно передбачити в національній та іноземній валюті для придбання племінної худоби, обладнання для заводів з переробки харчових продуктів, тваринницьких та птахівничих комплексів; здійснення витрат, пов'язаних з будівництвом і реконструкцією виробничих об'єктів сільськогосподарського призначення, заводів з переробки харчових продуктів, тваринницьких та птахівничих комплексів і систем зрошення.

Пріоритетним напрямом вдосконалення механізму здешевлення кредитів є його спрощення й підвищення доступності для позичальників. Мова йде про конкурсний відбір суб'єктів, яким частково компенсуватиметься відсоткова ставка за кредитами. Більшість з цих умов не відносяться до кредиту, за яким визначається можливість отримання компенсації.

Також потребує уточнення ознака розподілу бюджетних коштів, виділених на часткову компенсацію процентної ставки за залученими сільськогосподарськими підприємствами кредитів у банках. Сьогодні, головним критерієм доведення ліміту бюджетної компенсації є виступає обсяг виробництва валової продукції. Разом з тим, в сільському господарстві кредитується виробнича стадія кругообігу авансованого капіталу, яка у структурі є найбільшою. Авансований капітал в сільськогосподарське виробництво вилучається з обороту на тривалий період і при кредитуванні підвищується ризикованість кредитних операцій. Отже, об'єктивніше рівень кредитного забезпечення буде охарактеризовано відношенням залучених кредитних ресурсів до

виробничих витрат. Залежність між валовою продукцією і витратами присутній, проте кредитування вона виступає опосередковано. Саме тому показник виробництва валової продукції може обмежувати доступ до пільгових кредитів сільськогосподарських підприємств, які більше за все потребують таких кредитів.

Крім цього, як підказують результати дослідження, ліміти бюджетних коштів на виплату компенсацій процентних ставок по кредитах протягом року змінюються. В результаті змін фактичні суми одержаної бюджетної компенсації на здешевлення кредитів підприємствами агропромислового комплексу не відповідають пропорціям виробленої валової продукції сільського господарства. Тобто, основна ознака розподілу бюджетної компенсації процентних ставок до кінця року порушується.

Чинним порядком отримання державної фінансової допомоги підприємствам агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів передбачений конкурсний підхід до залучення підприємств по пільговому кредитуванні, який ускладнює доступність позичальників до кредиту. Переконані, що умови конкурсу не конкретні, більшість критеріїв не мають прямого відношення до кредитування, що не дозволяє об'єктивно визначити переможців. Головною умовою отримання кредиту підприємством має бути такий важливий критерій як своєчасне його погашення. Через це для банків не матимуть суттєвого значення результати конкурсів, проте більше цікавитимуть гарантії повернення виданих кредитів. Тому більше уваги необхідно приділяти питанням зменшення ризиків кредитування сільськогосподарських підприємств, так як з цим негативним фактором банкіри пов'язують основні проблеми щодо кредитування аграрної галузі [2].

Заслуговують на увагу і питання подальшого розповсюдження випадків кредитування сільськогосподарських підприємств під гарантії третіх осіб, кредитування сільськогосподарських товаровиробників в комплексі з переробними підприємствами. На нашу думку, необхідно вдосконалити сучасну систему страхування ризиків кредитної діяльності, що дасть можливість банкам захистити себе від ризику

неповернення кредитів та збільшити обсяги кредитування агросфери як на загальній, так і на пільговій основі [8, с. 44].

Діючий механізм здешевлення кредитів передбачає надання часткової компенсації відсоткової ставки за кредитами банків і кредитних спілок. Проте, порядком використання бюджетних коштів на ці цілі передбачені такі умови, за яких державна програма здешевлення кредитів для сільськогосподарських товаровиробників є недоступною.

Враховуючи об'єктивну необхідність у державній підтримці розвитку кооперативної форми кредитного забезпечення аграрного сектора економіки України, приєднуємося до думок вчених, про доцільне її виділення в окрему цільову програму. Як свідчить світова практика, найбільш поширеною є державна підтримка кредитних кооперативів пільговими кредитами для формування ресурсної бази на поворотній основі. Саме такий вид державної підтримки є більш ринковим і повинен прийти на зміну формально існуючому [8, с. 47].

Практика встановлення максимального розміру відсоткової ставки за кредитами, згідно чого здійснюватиметься часткова компенсація процентної ставки з державного бюджету призводить до того, що одержати компенсацію можуть, передусім, великі та фінансово стабільні підприємства, а фінансово слабкі і малі сільськогосподарські підприємств не мають отримати кредити за такими ставками і відповідно й компенсацію відсоткової ставки.

Законом України "Про державну підтримку сільського господарства України" визначено, що розмір кредитної субсидії щорічно оприлюднюється Кабінетом Міністрів України не пізніше 1 березня поточного бюджетного року. Для того, аби сільськогосподарські товаровиробники змогли своєчасно одержати підтримку за державною програмою здешевлення кредитів, нормативні акти, які регулюють механізм її дії, мають бути прийнятими не пізніше 20 грудня звітного року. Однак, тоді як фактично вони затверджуються у лютому-березні планового року.

Саме тому, при вдосконаленні діючого механізму надання державної фінансової підтримки сільськогосподарським підприємствам через здешевлення кредитів потрібно врахувати економічні інтереси усіх учасників кредитних відносин як

кредиторів, так і сільськогосподарських підприємств-позичальників та держави. Вважаємо, що для цього необхідно:

- вилучити із загального механізму здешевлення кредитів порядок надання часткової компенсації відсоткової ставки і передбачити в окремій цільовій програмі;

- встановити фіксовані розміри часткової компенсації процентної ставки за залученими сільськогосподарськими підприємствами кредитами у банківських установах залежно від термінів кредитування (короткострокові, середньострокові та довгострокові) та позичальників і цілей використання. Це дасть можливість виділити пріоритетні напрями кредитування і забезпечити пільговими кредитами сільськогосподарські підприємства, які найбільш потребують цієї підтримки;

- конкретизувати критерій розподілу лімітів бюджетних коштів на здешевлення кредитів, що дасть можливість максимально врахувати фактичну потребу в коштах сільськогосподарських підприємств;

- зменшити суб'єктів механізму здешевлення кредитів до сільськогосподарських підприємств, підприємств споживчої кооперації та сільськогосподарських товаровиробників, учасниками яких не менше 75% є сільськогосподарські товаровиробники, і це дасть змогу мінімізувати корупційні механізми й підтримати позичальників;

- надавати кредити по частковій компенсації з бюджету процентної ставки лише сільськогосподарським підприємствам та виключити зі складу одержувачів інші підприємства АПК, а це дасть можливість збільшити обсяги залучених кредитів у сільськогосподарське виробництво;

- через механізм здешевлення кредитів пришвидшити терміни прийняття законодавчих актів, що регулюють механізм щорічного запровадження надання державної підтримки сільськогосподарським підприємствам;

- визначити терміни програми фінансової підтримки

сільськогосподарських підприємств: за короткостроковими кредитами для поточних потреб рослинництва до 1 року, для поточних потреб тваринництва – 1 - 2 роки; за середньостроковими кредитами – до 5 років; довгостроковими кредитами – до 8 років, що забезпечить окупність здійснених витрат сільгоспвиробниками та своєчасне повернення кредиту;

– в механізмі державної підтримки через здешевлення кредитів передбачити першочергове спрямування коштів на підтримку сільськогосподарських підприємств та напрямів їх господарської діяльності;

– спростити умови конкурсного відбору. Головною умовою одержання пільгового кредиту підприємством має бути можливість своєчасного його погашення.

З метою удосконалення вітчизняного механізму фінансової підтримки підприємств АПК через механізм здешевлення кредитів доцільно було б встановити фіксовані розміри часткової компенсації відсоткової ставки за кредитами, диференційовані за пріоритетними напрямками використання (будівництво (реконструкція) тваринницьких і птахівничих ферм та комплексів, придбання сільськогосподарської техніки, реалізація інноваційних проектів), термінами кредитування (короткотермінове, середньотермінове й інвестиційне довготермінове) та позичальників, які більшою мірою потребують державної допомоги (сільськогосподарські підприємства та дрібні сільськогосподарські товаровиробники).

Висновки. На підставі вищевикладеного можна зробити висновок про те, що вдосконалювати цільову програму фінансової підтримки сільськогосподарських підприємств через механізм здешевлення кредитів нагальний. За допомогою ефективності її реалізації можна: подолати кризовий стан щодо кредитування сільськогосподарського виробництва, збільшити надходження короткострокових кредитів в аграрний сектор АПК у кілька разів та досягти рівня кредитного забезпечення сільськогосподарського виробництва до 60-70 % до потреби.

1. Дем'яненко М.Я. Кредитна політика держави щодо аграрного сектора економіки в ринкових умовах // Економіка України. – 2002. – № 4.
2. Дем'яненко М.Я. Кредитний механізм аграрного сектора економіки в період становлення ринкових відносин // Економіка України. – 1994. – № 4.
3. Пиріг Г.І. Особливості розвитку кредитних відносин у сільському господарстві // Агроінком. – 2002. – № 4.
4. Розвиток аграрного потенціалу України – один з найголовніших пріоритетів [Електронний ресурс] Режим доступу <http://zik.ua/ua/news/2011>
5. Ожелевська Т.С. Розвиток кооперативного руху та інтеграційних процесів в аграрному секторі України / Т.С. Ожелевська // Вісник ПДАА. – 2004. – №4. – С.118–120.
6. Дергач І.В. Пріоритети розвитку інтенсифікації сільського господарства/ І.В. Дергач // Економіка АПК. – 2006. – № 7. – С. 78–81.
7. Формування ринкового механізму в аграрному секторі АПК / за ред. В.К. Терещенка. – К.: ЗАТ "Нічлава", 2002. – 382 с.
8. Ярема Л.В. Інтеграційно-економічні процеси в агропромисловому комплексі / Л.В. Ярема // Актуальні проблеми економіки. Національна академія управління. – К., 2008. – № 2(80). – С. 42-47.